

İslâmcı/Müslüman Eril Habitus Sorgulanıyor

Questioning Islamist/Muslim Masculine Habitus

Merve Topal*

Birsen Banu Okutan,
Erillik ve Din,
İstanbul: Rağbet Yayınları, 2017.

Cinsiyet çalışmaları dahilinde biyolojik cinsiyete -ek olarak giydirilen toplumsal eklentileri anlayabilmek zor bir uğraştır. Öte yandan Türk toplumu söz konusu olduğunda toplumsal cinsiyet kategorilerinin toplumsal bir kurgu olarak üretimlerinde bizzat din ile ilişkisellik göz ardı edilemez bir husus olarak değerlendirilir. Bu noktada Türkiye'deki toplumsal cinsiyet araştırmalarında uzun süre merkeziliğini koruyan kadın araştırmalarına kıyasla genel olarak “erkeğe/erillığe”¹ dair çalışmaların mazisi uzağa gidememekte; spesifik olarak din olgusu bağlamında ele alınan “erillik” konusunda ise disiplinel boşluk daha da artmaktadır. İşte *Erillik ve Din* isimli eser, gerek teorik okuma biçimi gerekse saha analizleriyle bu boşluğun giderilmesine katkı sunabilme adına yola çıkmış kapsamlı bir çalışmadır.

Bugün İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi alanında doktor öğretim üyesi olarak görev yapan Birsen Banu Okutan'ın *Erillik ve Din* çalışması, Türkiye'de müslüman erillğin nasıl üretildiği ve devam ettirildiğini araştırmakta; İslâmcılık kavramının sunduğu bir erillik modelinin var olup olmadığını

* Marmara Üniversitesi, SBE, Din Sosyolojisi Programı Yüksek Lisans Öğrencisi; mertvetopal23@gmail.com

1 Çalışmada “erillik” kavramı, bir toplumsal cinsiyet kategorisi olan “erkeklik” ile özdeş mânada, “masculinity” ifadesinin Türkçe karşılığı olarak tercih edilmiştir.

sorgulamaya açmaktadır. Çalışmada teorik çerçeve “habitus” ve “söylen” kavramları üzerine oturtularak İslâmcı/müslüman eril tipolojinin söylenleşme ve habituslaşma durumları göstergebilimsel bir çözümlemeyle incelenmektedir.

Okutan çalışmasını beş ana bölüme ayırmıştır. İlk bölümde erillğe dair literatürel bir değerlendirme yapılmakta, ikinci bölümde “habitus” ve “söylen” kavramları açıklanarak aralarındaki ilişki anlamlandırılmaya çalışılmaktadır. Üçüncü bölümde “İslâmcılık” kavramının kök biçimleri çözümlenerek kavramın müslüman erilleri tanımlayabilmedeki yetkinliği tartışmaya açılmaktadır. En hacimli kısmı oluşturan dördüncü bölüm ise mütedeyyin erilliğin çok çeşitli açılardan incelemeye alındığı saha çalışmasını oluşturmaktadır. Sonuç bölümünde saha bulguları özetlenmekle birlikte veriler “habitus” ve “söylen” bağlamına oturtulan yöntemsel çerçeve ile araştırmacının kendi kavramsallaştırması olan “İslâm ahlâkı zihniyeti” üzerinden ayrıca değerlendirilmektedir. “Sonuç Yerine” şeklinde ek bir başlık açan Okutan, saha çalışması verileri bağlamında toplumda gördüğü bazı sorunlara işaret ederek kitabını sonlandırmaktadır.

Birinci bölüm, bir toplumsal cinsiyet kategorisi olarak “erillğe” dair genel literatürün kapsamlı bir özetini vermektedir. Erillik çalışmalarının arkesi özelde feminist çalışmalar ile başlatılmakta, genel erillik çalışmaları Tim Edwards’ın üçlü kategorik ayrımına binaen birinci-ikinci-üçüncü dalga erillik çalışmaları şeklinde tasnif edilmektedir. Din olgusunun erillik ile ilişkisini inceleyen genel çalışmaların peşine, Türkiye’deki genel ve özel olarak din ile ilişki-sellik içindeki erillik çalışmaları ayrı başlıklar altında ele alınmıştır. Başlıkların her birinde konunun önemli isimleri ve bu isimlerin çalışmalarındaki erillik anlayışı, ana fikirleri özetler şekilde açıklanmaktadır. Bakıldığında çalışma, kendi alanının üst başlığı olan toplumsal cinsiyet rollerinin erkek çalışmaları sahasına dair kapsamlı bilgi sunmakta ve ilgili literatür açısından derleyici bir kaynak işlevi görmektedir. Tüm bu literatürel incelemenin sonunda ise Okutan, erillik ve din konusu üzerine yapılan çalışmaların yetersiz olduğunu ifade etmektedir (s. 42).

İkinci bölüm, saha çalışmasının oturtulacağı göstergebilimsel düzlemi ortaya koymaktadır. “Söylen”, “söylen” ve “habitus”

kavramları sırasıyla Foucault, Barthes ve Bourdieu'nün ifadeleriyle tanımlanmış; araştırma genelinde söylen ve habitus kavramları ön plana çıkartılmıştır. Aslında toplumsal cinsiyeti açıklama aracı olarak Bourdieu'nün habitus kavramına başvuru yeni değildir. *Habitus*, insanların içine gömülü oldukları toplumlarda sahiplendikleri farklı cinsiyet edimlerinin genellikle görünmez olan nesnel ve bilişsel yapılarını anlamayı kolaylaştırması noktasında önemli bir çözümlenme çerçevesi olarak görülmektedir (Sancar, 2009, s. 194). Öte yandan habitus ile söylenin ilişkilendirilmesiyle oluşturulan araştırma düzlemi yeni bir okuma denemesi sunmaktadır denilebilir. Çalışmada Okutan, Bourdieu'nün Kabil toplumu analizindeki eril habitus çözümlemesinde söylenin varlığına işaret ederek bir habitus-söylen ilişkiselliği ortaya koymaktadır. Okutan'a göre "Aşıs, tarihsizleştirme, özdeşleştirme, yineleyim, ne necilik, niteliğin nicelleşmesi, saptayım" gibi özelliklerle tanımlanan *söylen*, Bourdieu'nün eril habitusu düşünülüğünde anlamlı olmaktadır (s. 55). Bu iddiasını Okutan şu örneklerle somutlaştırır: Kabil toplumu kendisini erkek merkezlik ilkesine göre örgütlerken toplumun cinsleştirilmiş habitusu erillik ve dişillığe dair rolleri doğal-yapısal bir oluşum olarak algılamakta dolayısıyla erilliğin algılanışı tarihsizleşmektedir; erilliğin özdeşleşimi "kadın gibi olmama" gibi nitelikler üzerinden belirlenirken "yumuşak, nanemolla" şeklindeki erkek tanımlamaları özdeşleşemeyen sıfatları sembolize etmektedir; "Çünkü erkek erkektir", "Yapar olur, çünkü erkektir" yerleşikliği, erilliği yineleyim içine sokmakta; atasözleri ve deyimler ile de "erillik söyleni" pekiştirilerek saptayım gerçekleşmektedir. Dolayısıyla erillik, toplumsal hafızada verili olarak kabul edilen ve söylen olarak devam ettirilen bir kategori görünümündedir (s. 56). Bu bağlamda Okutan'a göre Türk toplumundaki yerleşik müslüman erillik araştırılırken söylen üretilen mekanizmanın kendisi ve söylen biçimlerinin topluma nasıl yansıdığına analitik olarak çözümlenmesi önemli hale gelmektedir.

Üçüncü bölüm, mütedeyyin eril kimliğin tanımlanmasında sunulan "İslâmcılık" kavramını tartışmaya açarak başlatılmaktadır. Özellikle Türkiye'de ilgili konuya dair en eski tartışmalardan son dönem "İslâmcılık öldü mü?" şeklindeki güncel olanlarına ve editoryel çalışmalardan sempozyumlara kadar çeşitli çalışmaların dahil

edildiği bir literatürel seçki üzerinden değerlendirmeye giden Okutan, İslâmcılığın kelime olarak kavranışının sorunlu olduğu sonucuna varmaktadır. Bu durumu da İslâm kelimesinin kendisine içkin olmayan kelimelerin önüne getirilmesinin uygunsuzluğu (İslâm sosyolojisi, İslâm siyaseti, İslâm iktisadı vb.) ve kelimenin sonuna getirilen -cılık ekinin sıkıntılı bir algılayış doğurması nedenleriyle açıklamaktadır. Okutan'a göre İslâmcılığın doğası ve varoluş biçimiyle neleri ve kimleri nitelediğine dair zihinlerde oluşan tasarı, her şekilde aşkın olan İslâm dini ile birlikte düşünülecek; bu durumda da İslâm dininin vazettiği kurallara uyma iddiasında bulunan müslüman bireylerin kusurlarının veya yanlışlarının İslâm'a hasredilmesi "*Weberyen mânada amaçlanmış davranışın niyetlenmemiş sonucu*"nu ortaya çıkaracaktır (s. 71). Asıl sorunu burada gören araştırmacı, bir dinin kendi kurallar bütününe değil, o dini yaşayanların tavırlarına referans gösteren bir ilkeler bütününe imleyen farklı bir kategorik tanımlama getirmeye çalışmaktadır. Ülgener'in "zihniyet" kategorisinden de faydalanılarak oluşturulan bu yeni tanımlama, "İslâm ahlâkı zihniyeti"dir; ve "*Müslüman bir toplumun kendi mekanında ve zaman diliminde İslâm ahlâkını nasıl yaşadığını, tavırlara yansıdığını, realitede var olduğunu göstermektedir. Bu kavram... İslâm dini referans alarak toplumsal içinde tavır alış mânasında kullanılmaktadır*" (s.72). Burada kavramın İslâmcılığa alternatif olarak sunulan bir kimlik tanımlaması olmadığını belirtmek gerekmektedir. Eserde İslâm ahlâkı zihniyetinin İslâmcılık üzerinden tanımlanması yapılsa da; bu tanımlama biçiminin işlevi, İslâmcılığın problemleri görülen yönlerini açımlayarak İslâm ahlâkı zihniyetinin nereye oturduğunu göstermektir. Nitekim İslâmcılığın İslâm ile özdeş olarak algılandığı için "hata yapmama" üzerine konumlandırılışı yanlış bulunmakta; İslâm'ın onu yaşayanlara referansla bir sosyal motivasyon sistemi sunan yapısının "İslâm ahlâkı zihniyeti" tanımlaması ile açıklanabileceği ileri sürülmektedir. Dolayısıyla her mütedeyyin kamunun kendine has ilkeler barındıran bir yaşam setinin mevcudiyetinden hareketle; yaşanan İslâm'ın da müslümanların kendi yerel İslâm ahlâkı zihniyeti çerçevesinde geliştiği düşünülmektedir.

Çalışmada İslâm ahlâkı zihniyetini karakterize etmesi açısından Mehmet Akif Ersoy'un uygun bir prototip olduğu düşünülmekte;

Türk müslüman erilliği de yine Akif'in "Asım" karakteri ile ideal-yerel bir tipoloji üzerinden çözümlenmeye çalışılmaktadır. Bölümde genişçe yer verilen Akif'e dair kendi metinlerinden yola çıkılarak yapılan Akif çözümlenmesi aydınlatıcıdır. Kitabın içine dahil edilen bu çaba, Türk toplumunda İslâm ahlâkı zihniyetini açıklamada Akif ve onun Asım karakterine başvurunun temellendirilmesi niyetinin yanında; aslında Akif'in kendisiyle ilgili kaleme alınmış onca esere rağmen doğru bir Akif okumasının eksikliğini serzenişini içermektedir. Akif, Okutan'ın kavrayışıyla, şair olmanın ötesinde bir toplumbilimcidir. Gözlemlediklerini yazma ve mesaj verme kaygılarıyla donatılmış eserleriyle Akif kıymetli olmakta; araştırmacı için Türk müslüman erilliğini açıklamada yerel bir şablon görevi görmektedir.

Okutan, Akif'i toplumsala bakış noktasında Barthes'e yaklaştırmakta; Akif'in şiirlerinin toplumsalın göstergelerini açıkladığını ifade etmektedir. Bu noktada çözümlenmesini yaptığı *Safahat*'ın altıncı bölümü olan Asım'ın da bir gösteren-gösterilen ve gösterge dengesi içinde ele alınmış olduğunu belirtmektedir. "*Afif, eril tip olarak Asım göstereni, iffet, irfan, ismet, erdem, fazilet ve marifet gösterilenlerini içermektedir*" (s. 117) şeklinde özetlenen bu ilişkiyi açacak olursak; Okutan'ın "afif/afife" kavramsallaştırması, namusluluk, iffetlilik, haramdan uzak durmak gibi özellikleriyle mütebedeyin kimliği imlemektedir ve "afif" erilliğin Asım eserindeki toplumsalda çizilen eril tipolojinin ilkelerinde var olduğu düşünülmektedir (s. 72). Nitekim Akif'in Asım portresi, içinde bulunduğu İslâm ahlâkıyla bezenmiş habitusta, referans kaynağı İslâm olan, günah işlemekten çekinen, imanlı, yüksek ahlâklı, güçlü, çok yönlü, yiğit, kendinden önce toplumu düşünen, amacı nesli kurtarmak olan, sorumluluk sahibi... müslüman bir nesli betimlemektedir. Akif için Asım ütopik ya da ideal bir hayali karakterden ziyade "yaşayan" bir karakterdir (s. 108). Akif, bu zaafiyetleri ve zayıflıkları bulunan ama kendilerinden ümitli olduğu nesil için müslüman erilliğin karakter reçetesini yazmakta ve Okutan bunu, eserin mısralarından hareketle, "efelikten efendiliğe geçiş" şeklinde formüle etmektedir (s. 111). Bu bağlamda efendiliğin pratikte afif bir karakteri imlediği düşünülmektedir. Fakat seçilen afif kavramsallaştırması, Okutan'ın örnek olarak sunduğu ideal-yerel Türk müslüman eril tipolojisini betimlemede ayırt

edici bir tanımlama gibi görünmemekte; kavramın bu tipolojinin karakteristiğini yansıtabilmede kapsamlılığı yetersiz durmaktadır.

Çalışmanın dördüncü bölümü, müslüman eril kimliklerin toplumda var olma biçimlerinin çeşitli açılardan İslâm'la kurdukları ilişki bağlamında sorgulamaya açıldığı saha çalışmasıdır. Erilliğin sorgulanmasında niteliksel yöntemle başvuran Okutan, çalışmasını Türkiye geneline yaymakta; Türkiye'de yaşayan şehirli, orta tabakaya mensup, üniversite mezunu, doğum yılı 1970-1995 arasında değişen dindar 57 erkek, çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır. Mütedeyyin kimliklerden oluşturulan örneklem için, "hafız olma", "İmam Hatip Lisesine gitme", "İlahiyat Fakültesini bitirme" veya "kendini dindarım diye tanımlama" seçeneklerinden en az birine sahip olma koşulu aranmıştır. Kartopu yöntemiyle ulaşılan katılımcılarla derinlemesine mülakat yapılmış; elli soru sorularak bu sorularda benlik ve kişilik tanımları ve daha geniş düzlemde katılımcıların toplum içindeki erillik edimleri anlaşılmasına çalışılmıştır (s.123).

Sahada erilliğin zengin bir konu skalası içinde ele alındığı görülmektedir: Türk toplumunda erilliği oluşturan değerler, algı ve tutumlar; erilliğin endoktrinasyonel inşa merkezleri; eril olmanın getirdiği sorumluluklar; kaçınılması gereken davranışlar; erilliğin avantajları ve dezavantajları; erilliğin tanımlandığı yerleşik yineleyimler; (dindar) kadınla ilgili tutum ve beklentiler; mütedeyyin bireyler için ekstrem sayılabilecek oğlancılık, ensest ve eşcinsellik gibi durumlarla ilgili tutumlar; erillerin kendi kimliklerini tanımlamada dinî referans noktaları; fikir dünyalarında etkili olan düşünürler; İslâmcılık algısı; müslüman birey olarak hedefler ve yaşam amaçları; müslüman topluma dair tasavvur ve toplumun kurtuluşu için sunulabilecek bir reçetenin mevcudiyeti... Öte yandan bu kadar çeşitli başlığın irdeleniyor olmasından dolayı, genelde, incelenen her bir konu noktasında örneklemin demografik temsilinde yeterlilik problemiyle karşılaşmak muhtemel olmaktadır. Ele aldığımız çalışma bağlamında örnek verecek olursak, irdelenen konular içerisinde evlilik ve askerlik yer alırken, 57 kişilik örneklemin 22'sinin bekar 28'inin ise askerliği tecil ettiren kimselerden oluştuğu görülmektedir. Fakat Okutan'ın çalışmasını söyleniş ve habituslaşma zemininde ele aldığı düşünüldüğünde, bekarların ve askerlik

yapmayanların zihinlerindeki yerleşik tutumlar da veri sağlamada değerli olmakta; dolayısıyla sahanın demografik temsilinde bir sorun görünmemektedir.

Çalışmanın değerlendirme ve sonuç bölümüne geldiğimizde ise, Okutan'ın sahasında elde ettiği veriler onu iki sonuca ulaştırmaktadır. Bunlardan ilki, erilliğin bir söylem olduğu ve bir habitus biçimi oluşturduğu şeklindeki hipotezin doğrulanmasıdır. Erillik habituslaşmış bir söylemdir çünkü erkekler küçüklükten itibaren kendi toplumsal kodlarına göre “nasıl eril olunur”u öğrenmektedirler ve bu tip rollerin zeminini bilmeye gerek duymamaktadırlar. Dolayısıyla söylem tarihsellik içinde erimektedir (s. 253). Genel endoktrinasyon merkezleri olarak aile, okul, sokak, askerlik ve iş parametreleri incelendiğinde, dindar olup olmamayla çok fark etmeyen, erillik üzerine tanımlı davranışlar ortaya çıkmaktadır. Erillik özellikle güç, iş sahibi olma, ailesini geçindirme gibi sorumluluk içeren kategorilerde kendini göstermekte; örneğin erkek nasıl güçlü olacağını bilemese de güçlü olması gerektiğini bilmektedir. “İşsiz erkek işe yaramayan çöptür”, “Erkek adam karısına sahip çıkar”, “Elin hamuruyla erkek işine karışılmaz” gibi ifadelerle söylen kendini yaşatmaktadır. Bu bağlamda Okutan'ın verileri, genel erkeklik çalışmalarındaki bulgulara benzer şekilde toplumda devam ettirilen geleneksel bir erillik inşasının olduğunu göstermektedir. Örneklemin İslâm'ı yaşama noktasında hassasiyet gösteren erkeklerden oluşmasına paralel olarak da, erilliğin araştırıldığı konu başlıklarının çoğunda müslüman eril duruş çerçevesinde verilen cevaplar görülmektedir. Bu bağlamda “Erkek adam ne yapmaz?” sorusunun cevabı “Harama el uzatmaz” olabilmektedir (s. 230).

Türkiye genelindeki bu çalışmada geleneksel toplumsal kabullerin müteaddiyin eriller tarafından ekseriyetle devam ettirildiği görülmektedir. Katılımcıların “klasik T.C. modeli aile”, “annem her anne gibi” şeklindeki ifadeleri burada otoriter, çocuklarıyla mesafeli bir ilişkiye sahip baba ile çocukları için saçını süpürge eden, şefkatli, merhametli, sır dinleyen, aracı rolü üstlenen, korumacı vasıflara sahip bir anneyi betimlemektedir. Katılımcılar tarafından babaların sınırı muhafaza eden, mesafeli, kontrolcü ve otoriter yönleri hem kendi babalarıyla ilişkilerinde eleştirdikleri hem de babalık rolünün

saygınlığı ve etkinliği açısından vazgeçilmez görerek idealize ettikleri yönler olmaktadır (s. 140). Temizlik, ahlâk ve din öğreticisi misyonları ise bilhassa anneye yüklenmekte ve anneler en çok öğretim yönünden eleştirilmektedir. Katılımcıların ideal eş profilleri de benzer şekilde bilgili, becerikli, eğitilmiş fakat çalışmayıp evde çocuğunu yetiştiren bir kadındır. Yine kadınlar için “katlansın ama boşanmayı düşünmesin sonrası onun için daha zor” şeklindeki algı geleneksel kabullerin pekişmiş halini göstermektedir. Çalışmada mütedeyyin erilin bazı algı değişimleri yakalanmış fakat eskiyi devam ettirme eğilimleri olduğu görülmüştür. Bunun bir örneği olarak başörtülü kadına bakış verilebilir. Namaz kılan başörtüsüz kadınların varlığı dindar kadın algısının değişiminde etkili olmuş; Okutan’a göre başörtüsüz bir kadınla evlenmenin olabilirliği normalleşmeye başlamıştır. Fakat örneklemin geneli, çocuk yetiştiren annenin temsili rolüne vurguyla başörtülü dindar bir eşi incelemekte ve Alevî bir eşin de yine aynı sebepten tehlikeli olabileceğini düşünmektedir (s. 257).

Okutan’ın çalışması, erillğe bakarken oğlancılık, ensest, eşcinsellik gibi mütedeyyin kamuda konuşulmayan hatta düşünülmemek dahi istenmeyen konuları gündeme taşınması açısından ayrı önem taşımaktadır. Nitekim bulgular oğlancılık ve ensest hadiselerine şahit olduğu fakat korku ve inanılmamak endişesiyle çoğu zaman bir mücadele noktasında uğraşmadığını göstermektedir. Katılımcılardan 1 kişinin cinsel tacize uğramış olması ve 8 kişinin oğlancılığa dair verdiği tanıklık-duyumu bilgileri konunun önemini ortaya koymak için yeterlidir. Okutan da konuyla alakalı aileleri uyarmakta “benim oğlum erkektir ona bir şey olmaz” mantığının gerçekleri göz ardı etmek olacağını, bunun erkek-kız fark etmeyen bir problem olduğunu belirtmektedir (s. 259).

Çalışmanın temel araştırma hipotezi üzerinden ulaşılan ikinci sonuç ise “İslâmcılık söylenleşmiş; fakat habitus olamamıştır” sonucudur. Katılımcılardan sadece beş kişinin kendisini İslâmcı olarak tanımlaması ve ekseriyetin müslüman tanımını yeterli görmesi önemlidir. İslâmcılığı olumlayanlarda da aslında kavramı sahiplenmek konusunda bir ikirciklenme söz konusudur. Dolayısıyla Okutan’a göre İslâmcılık kavramının mütedeyyin bireylerin yaşam pratiklerinde benimsenme biçiminin sıkıntılı olması, kavramın

habituslaşamamasına neden olmaktadır (s. 260). Öte yandan Okutan kavramın söylenleştiğini belirtir. Çünkü kavramı anlamaya yönelik detaylı bilgi edinme süreci yaşanmasa da belleklerde İslâm ile özdeşlik noktasında “İslâmcılık İslâmcılıktır” yineleyim olarak sürdürülmektedir (s. 261). Bu çerçevede Okutan’ın üçüncü bölümde İslâmcılık kavramının algılanışı üzerine açtığı tartışma sahada doğrulanmaktadır. Öte yandan yeni bir kavramsallaştırma olarak sunulan İslâm ahlâkı zihniyetinin durduğu yerin biraz daha açılmasına ihtiyacı vardır. Kavram, İslâmcılık kavramının etimolojik problemliliği ve tarihsel süreçte yüklendiği anlam karmaşası düşünüldüğünde, niyet olarak “yaşanan İslâm”ı konu edinen bir tanımlama geliştirilmesi noktasında makul bir girişim olmakla beraber; her toplumun kendi dinî yaşam pratiğindeki yerelliğe yapılan vurgu, affif erillik olarak sunulan yerel-ideal müslüman eril tipolojinin karakteristik özelliklerinde görülememektedir.

Çalışmayla ilgili bir diğer husus, İslâm ahlâkı zihniyeti özelinde ideal-yerel bir tipoloji olarak sunulan affifliğin sahada somut örneklerinin görülememesidir. Okutan sahasında elde ettiği veriyi Asım profili ile benzeşme-ayrışma noktasında irdelediğinde, Asım’ın Türk toplumunun eril mütedeyyin kamusunda gerek dinî eğitimde gerek aile ve çevrenin yetiştirmesinde söylenleştiğini fakat habitus haline gelemediğini görmüştür. Nitekim müslüman erkekler, kendilerine, çevrelerine ve kamuya karşı sorumluluklarının farkındadır; fakat nasıl faziletli olup müslüman toplumu kalkındırabilecekleri konusunda tıkanmalar yaşamaktadırlar (s. 263).

“Sonuç Yerine” diye isimlendirilen son bölümde Okutan, kendi saha çalışmasından hareketle mütedeyyin toplumda gördüğü bazı sıkıntılara işaret etmektedir. Bunlardan ilki dinî eğitimde gösterilen “itaat et, soru sorma” şeklindeki problemliliği yaklaşımıdır. Bir diğeri eril kimliklerin başkası söz konusu olduğunda farklı, kendi şahsı veya ailesi söz konusu olduğunda farklı inanç, tutum ve davranış geliştirmeleri sorunudur. Örneğin Alevî biriyle evlenmek bazı şartlar dahilinde dışarıdakiler için olabilir konumundayken, hane içinde istenmeyen bir durum olmaktadır. Okutan’ın Akif okumasında ben-diğeri noktasında bir tutum ayrımı ise İslâm ahlâkına sahip kamuda kabul edilemez bir durumdur. Belirtilen üçüncü ve

son sıkıntı, erkeklerin sorumluluk ve güç sahibi olarak “inşa etme” misyonu mütedeyyin erkeklerin ekseriyetinin inandığı bir öğreti olmasına karşın; Okutan’ın kendi çalışması özelinde İslâm ahlâk prensiplerinin pratikteki eksikliklerini sahiplenecek eril kamunun suskunluğudur. Bu erkeklerin suskunluğunu bozduğu ve en çok eleştirdikleri konunun ise başörtülü kadınlar olması, araştırmacı tarafından eleştirilmektedir (s. 268). Bu çerçevede, mütedeyyin erkeklerin eşine yaklaşımı toplumsalda ondan beklenenle benzeşmekte; dışarıda kendisinden en mükemmel olması beklenen erkek, dindar ve özellikle başörtülü kadına kendisinden daha üstün sorumluluklar yüklemektedir. Okutan bu durumu kadınların “günah keçisi” haline getirilmeleri olarak tanımlamaktadır (s. 175).

Genel olarak *Erillik ve Din* çalışması, bir habitus biçimi haline gelmiş ve sorgulanmayan çok fazla yerleşikliğe sahip Türk müslüman erilliğini büyütece alması açısından önemlidir. Nitekim müslüman eril kimliklere dair disiplinel bilgimizin azlığı düşünüldüğünde, Okutan’ın sahasındaki zengin konu skalası eseri bir başvuru kaynağı yapmaktadır. Sahanın metodolojik zemininde gördüğümüz “söylen” ve “habitus” kavramları da yine toplumda bahsini ettiğimiz bu yerleşikliklerin çözümlenmesinde aydınlatıcı görünmektedir. Öte yandan sahanın metodolojik çerçevesini oluşturan gösterebilimsel yöntem, literatürümüzde tarihin bir döneminde yazılmış bir metni, sadece edebî metin olmanın ötesine taşıyabilmesi ve sosyolojik çözümlemenin bir nesnesi haline getirebilmesi açısından örnek bir okuma biçimi sunmaktadır. Çalışmanın İslâmcılık tartışması noktasında Okutan’ın verileri, bugün kavramın algılanışındaki problemliliği ortaya koymakta; İslâm ahlâkı zihniyeti şeklindeki ideolojiden bağımsız, “yaşanan İslâm” a referansla dinin her toplumun kendi kültürüne içkin mevcudiyet gösteren yönünü belirten bir tanımlama girişimi kabul edilebilir görünmektedir. Bu bağlamda kişilerin kendi coğrafyasından, kendi tarihinin içinden gelen ve kendi kültürünü temsilen bir ideal dinî yaşayış pratiği sunabilen düşünürlerine bakılması da anlamlı olmaktadır. Diğer bir kavramsallaştırma olan afif tipoloji ise Türk Müslümanlığının yerel ilkelerini tanımlayabilmede ayırt edici bir kavram gibi görünmemektedir. Özcesi, *Erillik ve Din*, gerek teori gerek metodoloji yönünden yeni kavramsallaştırmalar ve

yeni bir çözümlene düzlemi sunduğu için karmaşık görünmekle birlikte, Türk toplumsalındaki müslüman erilliği anlamaya çalışanlar için zengin veri sunan önemli bir başvuru kaynağı olma niteliğine sahiptir.

Kaynakça

Sancar, S. (2016). *Erkeklik: İmkansız İktidar*. İstanbul: Metis Yayınları.